

ความเป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ ของอะริโยะชิ ชะวะโกะ

พันธุ์พืชญา ปัญญาฟู

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นแม่ที่ถูกสร้างขึ้นในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ (Kinokawa. 『紀ノ川』) ของอะริโยะชิ ชะวะโกะ (Ariyoshi Sawako. 有吉佐和子) โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์ว่า มีการนำเสนอภาพความเป็นแม่ของตัวละครเอก ฮะนะ (Hana. 花) ฟุมิโอะ (Fumio. 文緒) และฮะนะโกะ (Hanako. 華子) ที่เป็นผู้หญิงในยุคเมจิ ไทโช และโชวะอย่างไร ปัจจัยทางสังคมใดที่หล่อหลอมให้เกิดความเป็นแม่นั้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่าปัจจัยทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งคือ การศึกษาสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นในช่วงแรกยังคงยึดแนวคิดของ “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” (ryousai kenbo. 良妻賢母) เป็นพื้นฐาน โดยตัวละครหญิงในวรรณกรรมต่างก็ได้รับการศึกษาทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน อันเป็นการหล่อหลอมให้เกิดความเป็นแม่ทั้งจากรูปแบบคำสอน และจากเนื้อหาในตำราเรียน ทั้งนี้ผลการศึกษาก็เห็นได้ว่า ลักษณะความเป็นแม่ของฮะนะและฟุมิโอะนั้นมีความแตกต่างกัน โดยฮะนะเป็นแม่ที่เชื่อมั่นในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง เชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร พร้อมจะเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อครอบครัว ซึ่งเกิดจากการถูกปลูกฝังผ่านคำสอนของผู้เป็นยายและเนื้อหาที่เรียนในโรงเรียน ส่วนฟุมิโอะไม่ได้ยึดถือในหน้าที่ของภรรยาและแม่ ความเป็นแม่ของฟุมิโอะนั้น ไม่ได้เริ่มจากความเชื่อมั่นต่อหน้าที่ของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด อีกทั้งการเรียนในโรงเรียนไม่ได้เน้นแค่การเป็นแม่และภรรยาแต่เพียงอย่างเดียว ฟุมิโอะจึงมีลักษณะของแม่ที่มีความคิดสมัยใหม่ตามแบบผู้หญิงยุคไทโช สำหรับฮะนะโกะเป็นตัวละครหญิงที่ยังไม่มีครอบครัว จึงไม่อาจเห็นถึงความเป็นแม่ได้อย่างชัดเจน แต่การโหยหาความเป็นครอบครัวยุคเก่าและการใช้ชีวิตร่วมกับฮะนะผู้เป็นยาย เป็นการสร้างแรงบันดาลใจต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวของฮะนะโกะ

คำ

สำคัญ

อะริโยะชิ ชะวะโกะ, คิโนะกะวะ, ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด, ความเป็นแม่, การศึกษาสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่น

Motherhood in The River Ki of Ariyoshi Sawako

Phanphitchaya Panyafu

Abstract

This article aims to study the motherhood that was created in The River Ki (Kinokawa. 『紀ノ川』) of Ariyoshi Sawako. This research examined the motherhood of female characters: Hana (花), Fumio (文緒), and Hanako (華子), who were women in the Meiji era, Taisho era, and Showa era, including the social factors that molded them. This study found one important thing about social factors. That was public education for Japanese women in their early age paying respect to the concept of being “good wife, wise mother” (ryousai kenbo. 良妻賢母). The female characters in the literature were well educated at home and at school. This molded the motherhood according to the teaching style and the teaching content. The result of the study shows that the maternal natures of Hana and Fumio are different. Hana is a mother who believes in the duty of women to give birth and raise children for their family as it is expected by the Japanese society. She also sacrifices her personal happiness for the welfare of the family. Accordingly, this is cultivated through teaching by her grandmother and school. However, Fumio does not hold the role of wife and mother as Hana does. Fumio’s motherhood does not conform to the social norm of “good wife, wise mother”. And her school does not focus solely on being a mother and wife. So, she expresses the characteristics of the modern motherhood that Taisho female activists sought. While Hanako is a female character in the type of family which has abandoned the old Japanese family system. Even though the motherhood of Hanako is not defined clearly, her pursuit for an old family tradition and life with her grandmother, creates an ideal concept of family for Hanako who has nostalgic thoughts.

Key words

Ariyoshi Sawako,
Kinokawa, Good
wife wise mother,
Motherhood,
Education for
Japanese women

1. บทนำ

วรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ (Kinokawa. 紀ノ川) ถูกเขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1959 โดยอะริโยะชิ ซะวะโกะ (Ariyoshi Sawako. 有吉佐和子) นักเขียนนวนิยายหญิงที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคนหนึ่งของญี่ปุ่น ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ภายหลังการตีพิมพ์ และถูกทำเป็นละครโทรทัศน์ทางสถานี NHK ในปี ค.ศ. 1966 ทั้งยังได้รับการแปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษ โดยเนื้อหาบอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงผ่านแม่กับลูกสาวและยายกับหลานสาว ดำเนินเรื่องโดยตัวละครเอกหญิงชื่อ ฮะนะ (Hana. 花) ผู้หญิงยุคเมจิที่เกิดทุนชาติตระกูลและครอบครัวแบบโบราณ ลูกสาวชื่อฟูมิโอะ (Fumio. 文緒) ผู้ไม่มีความเป็นกุลสตรี โตเถียงอาจารย์ในโรงเรียน เข้าเรียนมหาวิทยาลัยในโตเกียวและมีอิสระที่จะมีความรักเพื่อแต่งงาน แสดงความเป็นผู้หญิงยุคใหม่ในสมัยไทโช และสุดท้ายคือ ฮะนะโกะ (Hanako. 華子) ลูกสาวของฟูมิโอะที่เกิดและเติบโตอยู่ในยุคโชวะซึ่งแตกต่างจากยุคเมจิของฮะนะอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะคือ เนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมผู้หญิงที่ทันสมัยและความเชื่อในประเพณีที่ปฏิเสธไม่ได้ ความเชื่อต่อความเป็นผู้หญิงในอุดมคติยังถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนและการศึกษา ทั้งนี้วรรณกรรมกับสังคมนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะเป็นสิ่งที่ผูกพันกัน สังคมเป็นอย่างไรวรรณกรรมก็สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ภาพผู้หญิงในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาล แต่ก็ได้นำเสนอตัวแทนภาพของผู้หญิงที่ถูกสังคมคาดหวังเพื่อให้ดำเนินความเป็นผู้หญิงญี่ปุ่น

การศึกษาภาพผู้หญิงที่เป็นแม่จากวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ จะช่วยให้มองเห็นสถานภาพของผู้หญิงที่ผ่านกระบวนการหล่อหลอมความเป็นหญิงตามลักษณะผู้หญิงในอุดมคติของสังคมญี่ปุ่นที่คาดหวังจาก “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” อันจะเห็นว่าผู้หญิงเป็นสิ่งที่ถูกสังคมสร้างและในขณะเดียวกันผู้หญิงก็สร้างสังคม การศึกษาเรื่องนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่การทำความเข้าใจวรรณกรรมกับสังคม แต่ยังเข้าใจถึงวรรณกรรมผู้หญิง การสร้างความเป็นผู้หญิง และความเป็นแม่ด้วยเช่นกัน ซึ่งจากงานวิจัยที่ผ่านมายังไม่มีการวิจัยใดที่ศึกษาความเป็นแม่ของตัวละครหญิงในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาความเป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของอะริโยะชิ เพื่อจะทำให้มองเห็นว่าความเป็นแม่ (motherhood) ล้วนแล้วแต่ถูกสรรค์สร้างขึ้นมาจากกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเป็นแม่ของตัวละครหญิงที่ถูกสร้างขึ้นในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับความเป็นแมดังกล่าว

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจจากเอกสาร (Documentary studies) ซึ่งได้รวบรวมและศึกษาจากหลักฐานต่างๆ ได้แก่ งานวิจัยบทความวิชาการ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ ชีวิตประวัติของอะริโยะชิ ซะวะโกะ และครอบครัว รวมถึงระบบการศึกษาของผู้หญิงญี่ปุ่นเพื่อทำการวิเคราะห์รูปแบบความเป็นแม่และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับความเป็นแม่ในวรรณกรรม

4. ขอบเขตของงานวิจัย

ศึกษาความเป็นแม่ของตัวละครเอกหญิงในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของอะริโยะมิ ชะวะโกะ ทั้งอะนะ ฟูมิโอะ และอะนะโกะรวมถึงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นในยุคเมจิ ไทโซ และโชวะ

5. สมมติฐาน

วรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของนักเขียนอะริโยะมิ ชะวะโกะถ่ายทอดเรื่องราวการดำเนินชีวิตผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวและยายกับหลานสาว ตั้งแต่ยุคสมัยเมจิ ไทโซ จนถึงโชวะ โดยตัวละครหญิงถูกปลูกฝังความเป็นแม่จากการอบรมเลี้ยงดูที่บ้านและการศึกษาสำหรับผู้หญิงในโรงเรียน

6. อะริโยะมิ ชะวะโกะ และวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ

วรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะได้รับอิทธิพลจากชีวิตของอะริโยะมิ ชะวะโกะเป็นอย่างมาก เนื่องจากการสร้างลักษณะของตัวละครเอกหญิงทั้งสามนั้น อะริโยะมิได้ยึดเอาแบบอย่างมาจากคุณยายมารดา และตนเอง ซึ่งการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมก็ได้มีการนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคมที่อะริโยะมิได้ประสบหรือศึกษา มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวและถ่ายทอดออกสู่ผู้อ่านด้วยเช่นกัน การศึกษาช่วงชีวิตของอะริโยะมิ จึงจะทำให้เข้าใจถึงภาพรวมในวรรณกรรมที่อะริโยะมิต้องการถ่ายทอด

อะริโยะมิ ชะวะโกะ (ค.ศ.1931-1984) เกิดที่เมืองวะคะยะมะ (Wakayama. 和歌山) บิดาของ

อะริโยะมิทำงานในโรงภาพยนต์โยะโกะซะมะ (ปัจจุบันคือธนาคารโตเกียว) จึงถูกส่งไปทำงานยังสาขาต่างประเทศ โดยครอบครัวได้ย้ายตามบิดาไปด้วย ทำให้อะริโยะมิใช้ช่วงเวลาวัยเด็กในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่

วัยเด็กของอะริโยะมินับเป็นจุดเริ่มต้นของการสั่งสมเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นจากการอ่านหนังสือ เนื่องด้วยปัญหาด้านสุขภาพทำให้ต้องขาดเรียนบ่อยครั้ง ดังนั้นเมื่ออยู่บ้าน อะริโยะมิจึงใช้เวลาไปกับการอ่าน ไม่เพียงแค่นั้นหนังสือสำหรับเด็ก แต่ยังรวมถึงหนังสือที่บิดามารดานำติดตัวไปด้วย ซึ่งล้วนเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงอย่างเช่นผลงานของ นะทุซุเมะ โซเซกิ (Natsume Souseki. 夏目漱石) โมะริ โองะอิ (Mori Ougai. 森鷗外) และ คิกุชิ ฮิโระชิ (Kikuchi Hiroshi. 菊池寛) เป็นต้น (Miyauchi, 1995: p. 4-6) การอ่านหนังสือของอะริโยะมิสร้างความสนใจในประเพณีและวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น ถือเป็นแรงบันดาลใจเพื่อการถ่ายทอดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น

การที่อะริโยะมิชื่นชอบในความเป็นญี่ปุ่นและการใช้ชีวิตในต่างประเทศ ได้สร้างความปรารถนาที่จะกลับมาบ้านเกิด เมื่อมีโอกาสกลับมาและได้รับชมการแสดงคะบุกิจึงสร้างความประทับใจแก่อะริโยะมิจนไม่สามารถลืมได้ (Ariyoshi, 2000: p.10) ทำให้อะริโยะมิเริ่มเขียนงานเป็นบทละครของนักแสดงคะบุกิ และเมื่อจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยได้เขียนนวนิยายระกุโยโนะฟู (Rakuyou no fu. 洛陽の賦)¹ เป็นนวนิยายเรื่องแรกลงในนิตยสารฮะกุชิน (Hakuchigun. 白痴群) แล้วได้รับรางวัล หลังจากนั้นอะริโยะมิจึงได้เขียน

¹ นวนิยายระกุโยโนะฟู เป็นนิยายที่ถ่ายทอดเรื่องราวของ Zhaojun หญิงงามที่ไม่มีใครเทียบได้ในช่วงสามสิบสามปีก่อนคริสต์กาลของราชวงศ์จีนโบราณ โดยในสมัยนั้นจักรพรรดิจะมีนางสนมมากมาย ซึ่งแต่ละคนจะให้สินบนแก่ช่างวาดภาพเพื่อวาดภาพของตนออกมาให้สวยที่สุดสำหรับมอบให้จักรพรรดิ เว้นแต่ Zhaojun ที่ไม่ได้ทำเช่นนั้น รูปของนางจึงถูกวาดขึ้นอย่างเรียบง่าย ต่อมาภายหลังเมื่อจักรพรรติดำเนินชีวิตจริงของนางซึ่งงดงามเป็นที่สุด จึงได้แต่ทรงเสียดายและเสียดาย

นวนิยายเรื่องสั้นเรื่อยมา จนปี ค.ศ. 1959 (ปีโชวะที่ 34) ที่ถือว่าเป็นปีของ Talent women (saijo no jidai. 才女の時代)² อะริโยะชิได้เขียนนวนิยายเรื่องยาวเรื่องแรกลงในนิตยสารฟูจินะโฮ (Fujin gahou. 婦人画報) ฉบับเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งก็คือนวนิยายเรื่องคิโนะกะวะ (Iwatani, 1970: p.453-457) โดยวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะนั้น อะริโยะชิได้บรรยายเอาไว้ว่า ตัวละครเอกที่ชื่อ ฮะนะ ถูกเขียนขึ้นโดยยึดเอาภาพจากคุนยายของตนเอง ด้วยความเป็นกวีของคุนยายที่ไหลวนอยู่ในตัวทำให้เขียนนวนิยายเรื่องนี้ได้อย่างเข้าถึงอารมณ์ (Ariyoshi, 2000: p.186) สำหรับฟูมิโอะ ซึ่งเป็นลูกสาวของฮะนะ ยึดเอาแบบอย่างจากการดาของอะริโยะชิที่เป็นลูกสาวของครอบครัวนักการเมือง และฮะนะโกะที่เกิดในยุคโชวะก็คือตัวของอะริโยะชิเอง (Iwatani, 1970: p.458) นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบหลากหลายประการที่อะริโยะชินำเรื่องราวในช่วงชีวิตของตนเข้ามาผสมผสาน เช่น ชื่อของวรรณกรรมและฉากที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง มาจากบ้านเกิดของอะริโยะชิในเมืองวะคะยะมะที่มีแม่น้ำไหลผ่านชื่อว่า แม่น้ำคิ รวมถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงยุคต่างๆ ของญี่ปุ่นก็ได้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมด้วย ซึ่งอะริโยะชิแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็น 3 ตอนโดยย่อ ดังนี้

ตอนที่ 1 ฮะนะ : ฮะนะหญิงสาวที่ถูกเลี้ยงดูโดยคิโมะโตะ โทะโยะโนะ (Kimoto Toyono. 紀本豊乃) ผู้เป็นยาย และได้รับการศึกษาในโรงเรียนสตรีวะคะยะมะ เชื่อมั่นในคำสอนที่ว่าหน้าที่ของผู้หญิงคือการมีบุตรและให้กำเนิด ภายหลังจากแต่งงานกับมะทะนิ เคะอิชะกุ (Matani Keisaku. 真谷敬策)

ก็ได้ทำหน้าที่ภรรยาที่ดีตามที่ได้รับการอบรมมา ในขณะนั้นสามีของฮะนะดำรงตำแหน่งลูกชายคนโตของตระกูลที่ต้องคอยดูแลพื้นที่เพาะปลูกและบริหารงานต่างๆ ของตระกูลซึ่งมีมากมาย โดยมีฮะนะที่คอยเป็นแรงสนับสนุนสามีอยู่เบื้องหลัง ทั้งการจัดการเรื่องค่าใช้จ่าย การดูแลเรื่องการศึกษาของบุตรชายและบุตรสาว รวมไปถึงการปรนนิบัติมารดาและดูแลน้องชายของเคะอิชะกุ ไม่ว่าเคะอิชะกุจะประสบปัญหาในเรื่องใด ฮะนะจะคอยเป็นผู้รับฟังและเป็นທີ່ปรึกษาให้อยู่เสมอ

ตอนที่ 2 ฟูมิโอะ : ฟูมิโอะบุตรสาวของฮะนะค่อนข้างหัวรั้น และมั่นใจในตนเอง เล่นและปั่นปายต้นไม้คล้ายเด็กผู้ชาย กล้าที่จะต่อปากต่อคำกับคุณครูที่โรงเรียนและกับฮะนะผู้เป็นมารดา มีความหวังที่จะเดินทางออกจากวะคะยะมะเพื่อเรียนต่อที่โตเกียว ฮะนะรู้สึกเป็นกังวลอย่างมากเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของฟูมิโอะ ซึ่งจะทำให้บุตรสาวคนนี้ไม่มีชายใดมาสว่ขอเป็นภรรยา ทั้งนี้ฟูมิโอะจะต่อต้านฮะนะแทบทุกเรื่องที่ฮะนะต้องการให้ทำ โดยให้เหตุผลว่า ฮะนะเป็นผู้หญิงที่อยู่ในช่วงยุคเก่าที่ต้องอุทิศตนให้ครอบครัวจนไม่เหลือคุณค่าในความเป็นตัวเอง ภายหลังฟูมิโอะเข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียวและได้ตกหลุมรักจนแต่งงานกับเอะอิจิ (Eiji. 英二) ผู้มาจากตระกูลฮะรุมิ (Harumi. 晴海) ซึ่งเป็นตระกูลของชามูไรที่ไม่ได้มีที่ดินหรือทรัพย์สินเทียบเท่าตระกูลมะทะนิ แต่ฟูมิโอะมั่นใจว่าเอะอิจิจะสามารถดูแลครอบครัวและมีชีวิตการแต่งงานที่มีความสุขได้ ด้วยหน้าที่การงานในธนาคารของเอะอิจิทำให้ต้องเดินทางไปประจำสาขาต่างๆ ยังต่างประเทศ ฟูมิโอะจึงตามไปด้วย

² Talent women ได้รับการขนานนามจากนักวิจารณ์วรรณกรรมชื่อ โยะชิมิ อุซุอิ (Yoshimi Usui. 吉見由井) ว่าเป็นปีแห่งนักเขียนหญิง เนื่องจากในปีนี้ได้มีนักเขียนหญิงที่สร้างผลงานอันมีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น โยะโนะ อะยะโกะ (Sono Ayako. 曾野綾子) อะริโยะชิ ชะวะโกะ และ ฮะระทะยะซุโกะ (Harada Yasuko. 原田康子)

ตอนที่ 3 สະนะโกะ : สະนะโกะบุตรสาวของฟูมิโอะเติบโตในต่างประเทศ การเลี้ยงดูจากฟูมิโอะที่รักก็อิสระ จึงไม่ได้มีระเบียบข้อบังคับใดที่ปลูกฝังให้สະนะโกะเป็นภรรยาที่ดีหรือแม่ที่ฉลาดเมื่อได้กลับมาอยู่ญี่ปุ่นอีกครั้งเนื่องจากสถานการณ์ที่อาจเกิดสงคราม และเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสตรีที่วะคะยะมะ ด้วยสุขภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงทำให้สະนะโกะต้องขาดเรียนอยู่บ่อยครั้ง และได้ใช้เวลาอยู่กับสະนะระยะหนึ่งก่อนย้ายตามครอบครัว จนกระทั่งได้เข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียว ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสະนะโกะกับสະนะเกิดจากการที่สະนะโกะหลงใหลในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นและการดำเนินชีวิตในแบบของสະนะ ขณะที่มองสະนะโกะ สະนะโกะรับรู้ได้ถึงเลือดของสະนะที่ไหลเวียนอยู่ในตัวเธอ รวมทั้งจิตวิญญาณของตระกูลมะตะนิ เหมือนสายสัมพันธ์ได้ถ่ายทอดจากโทะโยะโนะสู่สະนะ จากสະนะสู่ฟูมิโอะ และจากฟูมิโอะสู่ตัวสະนะโกะ โดยสະนะโกะนั้นไม่ได้รู้สึกต่อต้านการเป็นครอบครัวเหมือนดังเช่นฟูมิโอะแม่ของตน

เรื่องราวของตัวละครเอกหญิงทั้งสามในวรรณกรรม ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในหลายๆ ด้าน ทั้งลักษณะการถูกเลี้ยงดูอบรมสั่งสอน รูปแบบการดำเนินชีวิต ลักษณะนิสัย และทัศนคติ ซึ่งสະนะตัวละครเอกเป็นผู้หญิงที่ดำเนินความเป็นแม่อยู่ภายในกรอบของระบบโอเอะ ที่ต้องรักษากฎเพื่อดำรงความเป็นบ้าน และความเป็นครอบครัวไว้ อีกทั้งต้องคอยสนับสนุนดูแลสามีและลูก แตกต่างจากฟูมิโอะที่ได้รับอิทธิพลจากความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ และสະนะโกะที่ใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศ ผู้ซึ่งโยหาในประเพณีและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นอันเป็นบ้านเกิดรวมถึงความเป็นครอบครัว ซึ่งการศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างอะริโยะมิ ชะวะโกะกับคิโนะกะวะ ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประพันธ์กับงานเขียน ที่ได้

เชื่อมโยงประสบการณ์ของตนเองมาถ่ายทอดผ่านเรื่องราวและตัวละครในวรรณกรรม

7. การเรียนรู้ความเป็นแม่ของตัวละครหญิง

ความเป็นแม่นั้นถูกมองว่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติอันเป็นลักษณะทางกายภาพของผู้หญิง แต่อีกทางหนึ่ง Yagi (1986: p.45-56) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ว่า นอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพยังมีความเป็นแม่ที่ไม่ได้ขึ้นกับทางชีวภาพหรือทางจิตวิทยา ทั้งนี้ไม่ว่าจะคลอดลูกหรือไม่ก็ตาม สังคมหรือเพศชายมักจะคาดหวังความเป็นแม่จากเพศหญิง ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะของเพศหญิงที่จะต้องมีความเป็นแม่ ความเป็นแม่นี้จึงเกิดจากการสร้างขึ้นของสังคมอีกด้วย ดังนั้นการศึกษาถึงความเป็นแม่จะสามารถช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะ แบบแผน และวิธีดำเนินความเป็นแม่ที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวรรณกรรม ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาแนวคิดของการเรียนรู้ความเป็นแม่ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่บ้าน และการเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่โรงเรียน

7.1 การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่บ้าน

การนิยามความเป็นแม่ปรากฏในหลายลักษณะ หากเป็นการนิยามในทางชีวภาพ ความเป็นแม่หมายถึงการให้กำเนิด ในทางจิตวิทยาความเป็นแม่หมายถึงการเลี้ยงดู ซึ่งหากไม่นับรวมทั้งการศึกษาทางชีวภาพหรือทางจิตวิทยาแล้ว ความเป็นแม่ถูกสร้างขึ้นจากสังคม อันเนื่องมาจากการถูกปลูกฝังจากผู้หญิงว่าการเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่ของเพศหญิง และสังคมแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับผู้หญิงมากที่สุดก็คือครอบครัว ดังนั้นความเป็นแม่ที่ถูกสร้างขึ้น จึงมีจุดเริ่มต้นจากบ้าน การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่บ้านผ่านรูปแบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จะช่วยให้เข้าใจถึงรูปแบบของความเป็นแม่ที่ถูกสร้างขึ้น

นอกเหนือจากระบบการศึกษาในโรงเรียน

ปลายศตวรรษที่ 19 จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบโอเอะคืออุดมการณ์ทางครอบครัวที่เป็นทางการและโดดเด่นมากในญี่ปุ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเพื่อที่จะเป็นญี่ปุ่นสมัยใหม่ ซึ่งถูกกำหนดอย่างเป็นทางการในประมวลกฎหมายแพ่งปี ค.ศ. 1898 (ปีเมจิที่ 31) ระบบโอเอะนั้นได้ประสานรวมกับแนวคิดอื่นอีกคือ ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด ที่เมื่อผู้หญิงแต่งงานเข้าสู่ครอบครัว (โอเอะ) อื่น จะอยู่ในฐานะต่ำสุดและถูกคาดหวังให้เชื่อฟังสามีและพ่อแม่ของสามี ดูแลงานบ้านตามกฎของโอเอะภายใต้การควบคุมของแม่สามี และคลอดบุตรชายอย่างน้อยหนึ่งคน นอกจากนี้ในฐานะที่เป็นแม่จึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตรด้วยความเฉลียวฉลาด เพื่อเตรียมความพร้อมของบุตรชายคนโตสำหรับบทบาทหน้าที่หัวหน้าครัวเรือน และดูแลบุตรสาวเพื่อให้เติบโตเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเช่นกัน (Yoshida, 2017) โดยคำว่า “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” นั้น Koyama (1991) อธิบายว่าเป็นแนวคิดหลักของการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงโดยขึ้นทำให้รู้สึกถึงการเป็นกุลสตรี ช่วยเหลืองานของผู้ชายอันเป็นหน้าที่ของภรรยาที่ดี เสริมสร้างบุตรชายให้มีความซื่อสัตย์กล้าหาญ และอบรมบุตรสาวของตนให้ดั่งงามเพียบพร้อมทั้งกายใจอันเป็นหน้าที่ของแม่ที่ฉลาด ผู้หญิงญี่ปุ่นในระบบโอเอะนี้จึงต้องปฏิบัติหน้าที่แม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ซึ่งตามวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นได้ทำให้เกิดแนวคิดคุณลักษณะของแม่สามประการ คือ 1) แม่เป็นผู้ดูแลที่ดีที่สุดและเป็นผู้ให้การศึกษาของเด็ก 2) พันธะระหว่างแม่และเด็กเป็นธรรมชาติมากที่สุดและเป็นพื้นฐานในความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3) ไม่มีงานอื่นใดที่ดีกว่าหรือเหมาะสำหรับผู้หญิงมากกว่าการเลี้ยงดูลูก จนมีความเชื่อโบราณของญี่ปุ่นที่กล่าว

ว่า “mitsugo no tamashii hyakumade” (三つ子の魂百まで) ที่หมายความว่า ไม่ว่าสิ่งใดที่เด็กได้รับในสามปีแรกจะอยู่ไปจนถึงพวกเขาอายุร้อยปี (Fujita, 1989: p.72) ซึ่งเป็นสิ่งที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญที่เด็กจะต้องได้รับการเลี้ยงดูที่ดีตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุสามขวบ และกลายเป็นหน้าที่สำคัญผู้หญิงในฐานะแม่ที่ต้องคอยดูแล เอาใจใส่อย่างดีที่สุด โดยการเรียนรู้เพื่อที่จะเป็นแม่นั้น ลูกสาวจะเรียนรู้ผ่านทางครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแม่ของตนเอง เนื่องจากแม่คือคนใกล้ชิดที่ให้การสนับสนุนและให้คำแนะนำแก่ลูกสาว นอกจากนี้ลูกสาวมักจะเห็นแม่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตดังที่ Greer (1980) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว ว่าเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในกระบวนการการขัดเกลาทางสังคมของผู้หญิง โดยแม่ให้ความรู้พื้นฐานด้านบทบาทของเพศหญิงแก่ลูกสาวของตน และลูกสาวจะสังเกตและเรียนรู้จากแม่ถึงการดำเนินความเป็นครอบครัว รวมถึงกฎระเบียบในชีวิตการสมรส ดังนั้นเมื่อเกิดการเรียนรู้ทั้งจากคำพูดและการกระทำ ความเป็นแม่จึงถูกถ่ายทอดผ่านแม่ไปสู่ลูกสาว เช่นเดียวกับ Janeke และคณะ (1993: p.116) ที่กล่าวว่า แม่จะส่งสัญญาณไปถึงลูกสาวถึงคุณค่าของการเป็นผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นแม่

การศึกษาเพื่อความเป็นแม่จากที่บ้าน เริ่มต้นจากความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว โดยแม่เป็นตัวอย่างของคำสอนเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงให้แก่ลูกสาว ไม่ว่าจะด้วยการกระทำหรือคำพูด ลูกสาวจะซึมซับและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ และสิ่งที่ควรปฏิบัติภายในครอบครัว ทั้งครอบครัวของตน และครอบครัวของสามี ดังนั้นการศึกษาเพื่อการเป็นแม่จากที่บ้านจึงเป็นหน้าที่สำคัญของแม่ที่จะต้องสร้างการเรียนรู้ไปสู่ลูกสาว เพื่อการเป็นแม่ที่ดีต่อไป

7.2 การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่โรงเรียน

การศึกษาสำหรับผู้หญิงในโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปตามยุคสมัย การเรียนรู้ความเป็นแม่ในระบบโรงเรียนช่วงยุคเมจิเน้นบทบาทหน้าที่แม่ตามหลักภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดู เพื่อให้เด็กที่เติบโตไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศ โดยไม่ได้มีความรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์หรือการดูแลที่ถูกสุขลักษณะ ซึ่งสถานภาพแม่ของผู้หญิงได้เปลี่ยนไปหลังการปฏิรูปเมจิ ที่การศึกษาทำให้เกิดการให้ความรู้ต่อการเป็นแม่ โดยกลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนได้เขียน “บทความเกี่ยวกับการศึกษาที่สำคัญสำหรับผู้หญิง” (Greater Learning for Women. 文明論女大学) ว่าการคลอดและการดูแลเลี้ยงดูทารกเป็นงานสำคัญสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะการเลี้ยงดูเด็กนั้นเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุด (Niwa and Tomiko, 1993: p.72-73)

ทั้งนี้หนังสือสำหรับการศึกษาเพื่อเป็นแม่ในยุคเมจินั้น Koyama (1991: p.26-31) ได้แบ่งเนื้อหาออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) หนังสือประเภทเดียวกับยุคเอโดะคือ ไม่ได้มีการกล่าวถึงวิธีการเลี้ยงลูกอยู่เลย แต่เน้นย้ำถึงหน้าที่ของภรรยาและการเป็นลูกสะใภ้ ได้แก่ “Onnasanjikyō” (女三字經) และ “Kaisei onnadaigaku” (改正女大学)

2) หนังสือที่มีใจความกล่าวถึงสิ่งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับผู้หญิง แต่นอกเหนือจากนั้นยังมีการกล่าวถึงคุณธรรมสำหรับการเป็นแม่ และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแม่ ได้แก่ “Kaisei onnaimagawa” (改正女今川) “Shinsen zouho onnadaigaku” (新撰増補女大学) “Shinsen onnadaigaku” (新撰女大学) และ “Onna hitsudoku jokun” (女鬢必読女訓)

3) หนังสือที่กล่าวถึงบทบาทของการเป็นแม่อย่างชัดเจน ได้แก่ “Meiji onnaimagawa” (明治女今川) “Kinsei onnadaigaku” (近世女大学) “Bunmeiron onnadaigaku” (文明論女大学)

โดยหนังสือเหล่านี้กล่าวถึงหน้าที่ของแม่ว่าเป็นต้นแบบของเด็ก เป็นผู้รับผิดชอบความประพฤติของลูก และถูกกำหนดให้เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของลูก บทบาทของแม่ถูกยกย่องจากประเทศชาติว่ามีคุณค่าและความสำคัญ จึงมีการอบรมเพื่อให้ผู้หญิงเป็นแม่ที่ฉลาดในยุคเมจิเป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าหนังสือสำหรับการศึกษาเพื่อเป็นแม่ในยุคเมจิทั้งสามประเภทนี้ เป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้สำหรับผู้หญิงในยุคเก่า (ยุคเอโดะ) ที่ยังคงเน้นย้ำความต้องการทางสังคมที่คาดหวังให้ผู้หญิงทำหน้าที่เพื่อเป็นภรรยาและลูกสะใภ้ที่ดีภายหลังจากแต่งงานกับการเรียนสำหรับผู้หญิงในยุคที่ญี่ปุ่นเริ่มเข้าสู่การพัฒนา (ยุคเมจิ) ที่การศึกษาสำหรับผู้หญิงมีเนื้อหาที่หลากหลายขึ้น หนังสือเรียนจึงเป็นการสะท้อนความคาดหวังของสังคมทั้งในแบบเก่าและแบบใหม่ การศึกษาเพื่อการเป็นแม่จึงมีทั้งการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของการเป็นแม่ และการกำหนดทิศทางการศึกษาสำหรับสถานะของผู้หญิงญี่ปุ่น

เมื่อถึงยุคไทโช การเรียนรู้ความเป็นแม่ถึงจุดเปลี่ยน กลายเป็นแม่ที่แสวงหาความรู้เพื่อการเลี้ยงดูลูกที่ถูกต้อง การเรียนสำหรับผู้หญิงเพิ่มความเป็นวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น โดยมีหนังสือที่เกี่ยวกับลักษณะที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรม การดูแลก่อนคลอด วิธีการเลี้ยงทารก รวมถึงจิตวิทยาเด็กอีกด้วย นอกจากนี้ Miyano (2016) ยังได้กล่าวถึงการเรียนรู้ความเป็นแม่ในยุคไทโชว่า มีการยอมรับและมอบใบรับรองการดูแลเด็กและการคลอดบุตรให้แก่ผู้หญิงชนชั้นกลาง และภายในตัวเมืองก็เป็นยุคที่วาทกรรมซึ่งเกี่ยวกับแม่มี

ความแพร่หลาย โดยเฉพาะหนังสือ “ข้อควรปฏิบัติ ในช่วงตั้งครรภ์” (Taikyō. 胎教) ของจิโระ ชิโมะดะ (Jiro Shimoda. 下田次郎) ที่ได้รับความนิยมภายหลังการตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1913 (ปีไทโชที่ 2) และหนังสือ “แม่และเด็ก” (Haha to ko. 母と子) ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1916 (ปีไทโชที่ 5)

จนถึงยุคโชวะที่การเรียนรู้ความเป็นแม่นั้นเกิดจากการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพทั้งของตนเองและลูก หรือจากวิธีการเลี้ยงดูเด็กตามหลักการที่ถูกต้อง หนังสือที่เน้นเรื่องบทบาทหน้าที่ของการเป็นแม่ได้ลดน้อยลง แต่เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูก หรือคู่มือการเลี้ยงเด็กที่ได้รับความนิยมและมีให้เห็นกันอย่างกว้างขวางเนื่องจากภายหลังความคาดหวังต่อหน้าที่ของแม่ได้จางหายไป หรืออีกนัยหนึ่งคือบทบาทของภรรยาและแม่ได้เปลี่ยนแปลงไป งานบ้านหรือการเลี้ยงดูเด็กต้องเป็นเหตุเป็นผลและมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น โดยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา การดำเนินชีวิตได้อาศัยความเป็นวิทยาศาสตร์หรือหลักเหตุผล ดังนั้นหากพูดถึงเรื่องการดูแลเด็กแล้วมีตำราเรียนเพิ่มขึ้นมากมาย เช่น กฎหมายว่าด้วยการเลี้ยงเด็ก สุขอนามัยเด็ก จิตวิทยาเยาวชน หรือพระราชบัญญัติครอบครัว (Koyama, 1991: p.215)

นอกจากนี้ความคาดหวังต่อความเป็นแม่ยังเปลี่ยนแปลงไปโดย Tsuchida (2014) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาสำหรับผู้หญิงในยุคโชวะว่า โรงเรียนสตรีวะคะยะมะมีการสร้างภาพการเรียนรู้ใหม่ของผู้หญิง โดยอาศัยเพลงหรือดนตรีสมัยใหม่ตามวัฒนธรรมตะวันตก มีการสอนเด็กหญิงผ่านดนตรีและเพลงแบบตะวันตกถึงการใช้ชีวิตภายในครอบครัวในอนาคต และความรับผิดชอบต่อการเรียน การดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง และในฐานะแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกการดูแลสุขภาพอย่างถูกต้องเป็น

สิ่งจำเป็น รวมไปถึงวัฒนธรรมภายในบ้านที่ถ่ายทอดออกมาผ่านเสียงเพลงและเปียโน

จะเห็นว่าการศึกษาสำหรับผู้หญิงในโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปตามยุคสมัย การเรียนรู้ความเป็นแม่ในระบบโรงเรียนช่วงยุคเมจิเน้นบทบาทหน้าที่แม่ตามหลักภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดู เพื่อให้เด็กที่เติบโตไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศ โดยไม่ได้มีความรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์หรือการดูแลที่ถูกสุขลักษณะ เมื่อถึงยุคไทโชการเรียนรู้ความเป็นแม่ถึงจุดเปลี่ยนกลายเป็นแม่ที่แสวงหาความรู้เพื่อการเลี้ยงดูลูกที่ถูกต้อง การเรียนสำหรับผู้หญิงเพิ่มความเป็นวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น จนถึงยุคโชวะที่การเรียนรู้ความเป็นแม่นั้นเกิดจากการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพทั้งของตนเองและลูก หรือจากวิธีการเลี้ยงดูเด็กตามหลักการที่ถูกต้อง

7.3 การเรียนรู้ความเป็นแม่ของตัวละครหญิงแต่ละยุค

ตัวละครทั้งสามมีเส้นทางการเรียนที่เหมือนกัน โดยทั้งฮะนะ พุมิโอะ และฮะนะโกะต่างก็จบการศึกษาจากโรงเรียนสตรีวะคะยะมะ (Wakayama koutou jogakkou. 和歌山高等女学校) โดยพุมิโอะและฮะนะโกะมีโอกาสเข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยสตรีโตเกียว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาการเรียนรู้ความเป็นแม่ของตัวละครทั้งสามดังนี้

ฮะนะได้รับอิทธิพลการเรียนรู้ความเป็นแม่จากทั้งสองด้าน คือจากโทะโยะโนะผู้เป็นยาย และจากการศึกษาในโรงเรียนสำหรับผู้หญิง การศึกษาจากบ้านที่โทะโยะโนะเป็นผู้อบรมสั่งสอนนั้น เพื่อการเตรียมตัวให้ฮะนะเป็นเจ้าสาวที่เพียบพร้อม นอกเหนือจากกิริยามารยาท ฮะนะยังได้เรียนศิลปะ การดนตรี การเขียนพู่กัน การชงชา รวมไปถึงการ

ประพุดิปฏิบัติตนยามที่แต่งงานเข้าสู่ครอบครัวของสามีไปแล้ว การดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ของสามีดังเช่นพ่อแม่ของตน หรือการอดทนอดกลั้นต่อความคับข้องหมองใจใดๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น ส่วนการศึกษาจากในโรงเรียนนั้น แนวคิดสำคัญยังคงเน้นการเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด จึงเห็นได้ว่าแม้จะเรียนจากต่างสถานที่แต่เนื้อหาของการเรียนยังคงมีจุดประสงค์เดียวกันคือเพื่อให้ธนะเป็นภรรยาและแม่ ดังที่อะริโยชิได้อธิบายถึงตัวธนะไว้ในตอนที่โทโยะโนะพาธนะเดินทางไปขอพรที่ศาลเจ้าก่อนเข้าพิธีแต่งงานว่า

“ธนะที่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนสตรีวะคะยะมะ เชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงนั้นนอกเหนือจากการแต่งงานแล้ว อีกหน้าที่หนึ่งคือการเลี้ยงดูลูกและรักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว”

(Ariyoshi, 1959: p.8)

แสดงให้เห็นว่า แม้จะได้รับการเรียนในโรงเรียนแต่ธนะก็ยังคงเชื่อในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง เหตุเพราะเนื้อหาที่ได้เรียนในโรงเรียนยังคงสอนให้ผู้หญิงทำหน้าที่ของภรรยาและแม่นั่นเอง โดยหลักจริยธรรมอันดีสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นที่แต่งงานแล้ว คือ การเชื่อฟังสามี ดูแลบ้าน และการเลี้ยงดูบุตร (Sandaya, 1932: p.256) ตามความคิดที่ว่าผู้หญิงเป็นผู้เลี้ยงดู ปกป้อง และให้การศึกษาแก่เด็กซึ่งจะเติบโตมาเป็นประชากรที่มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ฟูมิโอะก็ได้รับการอบรมสั่งสอนทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน ซึ่งธนะผู้เป็นแม่ได้คาดหวังให้ฟูมิโอะเป็นเจ้าสาวที่ดีและเป็นที่หมายปอง โดยธนะนั้นถ่ายทอดความรู้ทุกอย่างให้แก่ฟูมิโอะเช่นเดียวกับที่ได้รับมาจากโทโยะโนะ ขณะที่ในโรงเรียนฟูมิโอะได้รับความรู้สมัยใหม่นอกเหนือจากการเรียนเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด โดยเนื้อหาการเรียนในโรงเรียนสำหรับผู้หญิงยุคไทโชนั้นได้เพิ่มรายวิชาที่เกี่ยวกับ

กีฬา เช่น เทนนิส ว่ายน้ำ และการป็นเขา ซึ่งภายหลังสงคราม การศึกษาในโรงเรียนสตรีเริ่มเป็นที่สนใจในสังคมอย่างกว้างขวาง มีบทความที่เกี่ยวกับพิธีจบการศึกษา หรือการแข่งขันกีฬาในโรงเรียนสตรีตามพื้นที่ต่างๆ ออกมามากมาย รวมถึงมีการอธิบายถึงเป้าหมายของการศึกษาในโรงเรียนสำหรับผู้หญิง การศึกษาในวะคะยะมะจึงได้ปรากฏภาพของการปฏิรูปการศึกษาของผู้หญิง โดยในปี ค.ศ. 1919 (ปีไทโชที่ 8) ได้มีบทความที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงว่า แม้ว่าโรงเรียนจะมีเป้าหมายเพื่อการเป็นเจ้าสาว แต่คำกล่าวที่ว่ากุลสตรีต้องอยู่แต่ภายในบ้านนั้น ไม่เข้ากับสภาพสังคมของโลกอีกต่อไป ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องมีทั้งความสามารถทางการศึกษาและร่างกายที่แข็งแรง (Tsuchida, 2014: p.60-62) จึงเป็นเหตุผลที่ฟูมิโอะมีความสามารถทางด้านการเล่นกีฬาด้วย แต่อย่างไรก็ตามโรงเรียนยังคงยึดหลักการของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเป็นแนวทางการศึกษาควบคู่กันไป ดังเช่นความตอนหนึ่งในวรรณกรรมที่กล่าวถึงคุณครูทะมุระ ซึ่งจบการศึกษามาจากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียวว่า

“การสอนในชั้นเรียนเกี่ยวกับอิสระภาพและประชาธิปไตยของเขา โดยการอ่านบทกวีชื่อนกสีแดง ด้วยเสียงอันดังนั้น ได้กระตุ้นให้ฟูมิโอะและเพื่อนร่วมชั้น รู้สึกกระตือรือร้นและให้ความสนใจต่อการเคารพในทุกสิทธิของยุคสมัยใหม่ ซึ่งนั่นสร้างความอึดอัดใจสำหรับโรงเรียนสตรีวะคะยะมะที่ยังยึดถือหลักของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเป็นอย่างมาก”

(Ariyoshi, 1959: p.134)

เมื่อฟูมิโอะเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียว ปรชญาณับตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ได้เป็นเพียงการแสวงหาความรู้แต่ยังปลูกฝังภูมิปัญญาของการศึกษาความเป็นมนุษย์ มีวิสัยทัศน์ในการมองโลกที่กว้างไกล และเติบโตเป็นผู้หญิงที่

สามารถพึ่งพาตนเองได้ มหาวิทยาลัยนั้นไม่ได้เน้นการศึกษาเพื่อให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน คอยดูแลปรนนิบัติสามีและเลี้ยงดูลูก แต่เป็นการเรียนเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง ทำให้เห็นถึงความเป็นแม่ของฟูมิโอะที่ได้จากการเรียนที่มีความทันสมัยมากกว่ายุคของฮะนะ ฟูมิโอะจึงเป็นภรรยาและแม่ที่ไม่ได้กดดันตัวเองเพื่อการทำหน้าที่แม่แต่เพียงอย่างเดียว

ตัวละครหญิงฮะนะโกะได้รับความรู้จากระบบโรงเรียนมากกว่าที่บ้าน เนื่องจากฟูมิโอะผู้เป็นแม่เห็นความสำคัญของการศึกษาสมัยใหม่ และความทันสมัยแบบตะวันตก การเลี้ยงดูฮะนะโกะจึงเป็นไปอย่างทันสมัยและให้อิสระ ไม่มีการอบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็นเจ้าสาวหรือภรรยาและแม่ ฮะนะโกะเติบโตมาในยุคสมัยที่ประเทศได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ไม่เคยสัมผัสกับระบบครอบครัวยุคเดิม (อิเอะ) เนื่องจากระบบอิเอะได้ถูกยกเลิกไปเมื่อปี ค.ศ. 1948 ทำให้ฮะนะโกะรู้สึกอบอุ่นทุกครั้งที่อยู่กับฮะนะผู้เป็นยาย ในช่วงที่มีโอกาสใช้เวลาร่วมกับฮะนะ ฮะนะโกะก็ได้ซึมซับเอาความเป็นญี่ปุ่นยุคดั้งเดิมผ่านการอ่านวรรณกรรมโบราณให้ฮะนะฟัง จึงเกิดความซาบซึ้งกับวัฒนธรรมเก่าๆ และความเป็นครอบครัวแบบญี่ปุ่น ที่ไม่สามารถหาได้จากฟูมิโอะหรือในครอบครัวของตนเอง เนื่องจากระบบอิเอะได้ล่มสลายไป การเรียนรู้เพื่อเป็นแม่ของฮะนะโกะจึงเป็นไปในเชิงของหลักการและเหตุผลทางวิทยาศาสตร์จากโรงเรียนและมหาวิทยาลัย มากกว่าการปลูกฝังความเชื่อตามแบบผู้หญิงที่สังคมคาดหวัง

8. ความเป็นแม่ในวรรณกรรม

ตัวละครหญิงฮะนะ ฟูมิโอะ และฮะนะโกะต่างเติบโตและใช้ชีวิตผ่านยุคสมัยต่างๆ ของญี่ปุ่น ซึ่งทั้งสามได้รับการศึกษาทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน

เพื่อเรียนรู้ความเป็นแม่ การอบรมเลี้ยงดูผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวและเนื้อหาการศึกษาของโรงเรียนได้ประกอบสร้างให้ตัวละครทั้ง 3 นี้มีลักษณะของความเป็นแม่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะความเป็นแม่ของฮะนะ ฟูมิโอะ และฮะนะโกะ ดังนี้

8.1 ฮะนะ

ฮะนะได้รับการอบรมเพื่อความเป็นแม่ทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน ซึ่งเป้าหมายหลักคือการเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด โดยฮะนะได้แสดงลักษณะของความเป็นแม่ 3 ประการ คือ

(1) แม่ที่เชื่อมั่นในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง

ฮะนะเชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร จึงรู้สึกเป็นสุขใจมากเมื่อรู้ว่าตนเองตั้งครรภ์และกำลังจะเป็นแม่ ดังที่ฮิโระโกะกล่าวไว้ในวรรณกรรมว่า

“ฮะนะผู้ซึ่งกำลังจะมีลูก เป็นสุขและมองโลกใบนี้เหมือนลูกฉาบไปด้วยสีชมพู”

(Ariyoshi, 1959: p.56)

โดยผู้หญิงญี่ปุ่นในยุคก่อนไม่เพียงแต่ต้องการที่จะมีลูกเพื่อเติมเต็มความรู้สึกเท่านั้น ยังเชื่อว่าการมีลูกจะทำให้สถานะของตนเองในครอบครัวสามีมีความมั่นคง สะเก็ดที่ไม่มีลูกจะมีความไม่มั่นคงหลายประการ เช่นการถูกสามีหย่าร้าง หรือการที่สามีต้องรับเด็กชายมาเป็นบุตรบุญธรรมเพื่อสืบทอดและรักษาตระกูลของตนเองไว้ ทำให้ผู้หญิงเหล่านั้นรู้สึกพ่ายแพ้ ผู้หญิงญี่ปุ่นจึงพยายามตั้งครรภ์และให้กำเนิด (Ruth, 1946: p.295) ซึ่งการตั้งครรภ์ของฮะนะนำความยินดีมาสู่ทุกคนในครอบครัว และฮะนะได้รับการดูแลเป็นอย่างดี โดยเคะอิชะกุผู้เป็นสามีได้คาดหวังว่าลูกคนแรกจะต้องเป็นเพศชาย โดยตั้งชื่อของเด็กชายไว้ล่วงหน้า แสดงให้เห็นถึงความ

คาดหวังของสังคมรอบข้างฮะนะ ที่มองว่าเมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงควรให้กำเนิดทารกโดยเฉพาะเพศชายเพื่อบำรุงความเป็นครอบครัว ซึ่งฮะนะเข้าใจและยอมรับในบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงข้อนี้เป็นอย่างดี

(2) แม่ที่เลี้ยงลูกตามค่านิยมของสังคม

ฮะนะดูแลและเอาใจใส่ต่อบุตรของตน รวมถึงการให้การศึกษาอันเป็นคุณลักษณะของแม่ที่สังคมคาดหวัง แม้ว่าบุตรคนที่สองที่คลอดออกมาจะเป็นบุตรสาว แต่ฮะนะก็ได้ให้ความรักและการเลี้ยงดูไม่ต่างจากบุตรชาย โดยอะริโยชิบรรยายถึงความรักที่ฮะนะมีต่อบุตรสาวในขณะที่คลอดออกมาได้เพียงวันเดียวไว้ว่า

“หลังฮะนะคลอด เคะอิชะกุแสดงท่าทางผิดหวังที่ทารกเป็นเพศหญิง ฮะนะได้กล่าวคำขอโทษและสัญญาว่าจะมีลูกแก่เขาอีก และเมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว ฮะนะมั่นใจว่านี่คือการกลับมาเกิดใหม่ของโทะโยะโนะผู้เป็นยาย และเธอไม่รู้สึกลำบากใจต่อไป ความอึดอ้อมใจเข้าล้อมรอบตัวฮะนะ ฮะนะรู้สึกยินดีที่ตัวเองให้กำเนิดบุตรสาว พลางจ้องมองใบหน้าของเด็กน้อยด้วยความสุขที่ได้เป็นแม่ของเด็กน้อยแสนสวย”

(Ariyoshi, 1959: p.92)

นอกจากการเลี้ยงดู ฮะนะยังวางแผนทางเพื่ออนาคตสำหรับลูกของตนเอง ดังเช่นที่ฮะนะเดินทางไปพบคุณครูของฟูมิโอะตอนที่ฟูมิโอะทำผิดกฎของโรงเรียนก็เพื่อแบ่งเบาภาระและไม่วายให้เคะอิชะกุผู้เป็นสามีต้องเดือดเนื้อร้อนใจหรือขายหน้า และเพื่อปรึกษาแนวทางสำหรับฟูมิโอะเนื่องจากกังวลว่าบุตรสาวของตนจะไม่สามารถเป็นเจ้าสาวสำหรับครอบครัวได้ ดังเช่นที่ฮะนะกล่าวกับครูที่โรงเรียนสตรีวะคะยะมะว่า

“ดิฉันต้องขอโทษอย่างที่สุด ที่ฟูมิโอะสร้างปัญหาให้แก่คุณครูมากมาย แต่คุณครูคะ ครูคิดว่าฟูมิโอะมีท่าทีที่ก่อเรื่องก่อผิดหรือไม่คะ นั่นเป็นสิ่งที่ดิฉันกังวลมากกว่าอะไรทั้งหมด”

(Ariyoshi, 1959: p.133)

ซึ่งความกังวลของฮะนะที่มีต่อฟูมิโอะก็เพราะอนาคตที่ฟูมิโอะต้องเป็นภรรยาและแม่ที่ดีต่อไปในแบบที่สังคมคาดหวัง อันเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ฮะนะตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ฮะนะยังวางแผนการศึกษาที่ดีสำหรับลูกทุกคน โดยให้บุตรชายเข้าเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัย ตามความคาดหวังของครอบครัวที่ต้องการให้บุตรชายมีความรู้ และต้องการให้ฟูมิโอะเข้าเรียนในโรงเรียนการฝีมือ ทั้งนี้ก็เพื่อเตรียมความพร้อมให้ฟูมิโอะเป็นภรรยาที่ดีต่อไป อีกทั้งบุตรสาวของฮะนะทุกคนต้องได้รับการเรียนด้านงานบ้าน การดนตรี การชงชา และการจัดดอกไม้ ทำให้เห็นว่าฮะนะให้ความสำคัญและเป็นห่วงต่ออนาคตของบุตรสาวเช่นเดียวกับบุตรชายด้วยเช่นกัน

(3) แม่ที่เสียสละความสุขและความต้องการส่วนตัว

ฮะนะเป็นแม่ที่เสียสละความสุขและความต้องการส่วนตัวเพื่อดำเนินความเป็นครอบครัวและเพื่อลูกของตนเอง โดยยึดเอาความสุขของคนในครอบครัวเป็นหลัก ในตอนที่ฟูมิโอะทะเลาะกับฮะนะและถูกนำไปขังไว้ในห้องเก็บของ ฟูมิโอะค้นเจอหนังสือเกี่ยวกับผู้หญิงที่ฮะนะเก็บไว้โดยอะริโยชิเล่าไว้ดังนี้

“หลังจากค้นหาบางอย่างที่น่าสนใจ ฟูมิโอะสังเกตเห็นกองนิตยสารที่ขึ้นไต้บันได จึงหยิบลงมาปิดฝุ่น มันคือวารสาร โลกของผู้หญิง ที่ฮะนะอ่านหลังจากแต่งงาน ฉบับหนึ่งในนั้นพูดถึงการประกาศสิทธิของผู้หญิงในปี ค.ศ. 1911 ที่มันักเขียน

อย่าง ฮิระทซุกะ ระอิโช (Hiratsuka Raichou. 平塚らいてう) และโอะทะเกะ โคะกิชิ (Otake Kokichi. 尾竹紅吉) เป็นผู้เขียนสนับสนุนสิทธิสตรี ฟุมิโอะ ประหลาดใจอย่างมากที่แม่ของเธออ่านเรื่องแบบนี้ด้วย”

(Ariyoshi, 1959: p.178)

แสดงให้เห็นว่า แม่ฮะนะจะมีความสนใจในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพสำหรับผู้หญิงเพียงใด แต่ก็ยังคงยึดมั่นต่อหน้าที่ของผู้หญิงในการเป็นแม่และภรรยา ภายในห้องเก็บของ ยังมีข้าวของเครื่องใช้โบราณ รวมไปถึงโคะโตะ เครื่องดนตรีญี่ปุ่นที่ฮะนะใช้สอนฟุมิโอะและบุตรสาวคนอื่น ๆ ห้องเก็บของจึงเป็นสถานที่ที่เป็นเสมือนจุดขัดแย้งของผู้หญิงสมัยเก่าและผู้หญิงสมัยใหม่ในตัวของเธอฮะนะ ความสนใจในสิทธิและเสรีภาพของผู้หญิงสำหรับฮะนะแล้ว กลายเป็นสิ่งที่ต้องเก็บซ่อน แม้ว่าเธอจะมีความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่สักเท่าไร ฮะนะก็เลือกที่จะดำรงชีวิตแบบผู้หญิงสมัยเก่าที่ต้องดูแลครอบครัว โดยตอนหนึ่ง ฟุมิโอะอ่านพบบทความของฮะนะที่ได้รับการตีพิมพ์ในนิตยสารและได้รับรางวัลโดยกล่าวถึงชีวิตครอบครัว และความทุกข์ที่ได้ดูแลคนในครอบครัว ซึ่งบรรณาธิการให้เหตุผลของการได้รับรางวัลว่า ฮะนะใช้ถ้อยคำอันไพเราะและลีลาการเขียนที่สวยงาม

8.2 ฟุมิโอะ

ฟุมิโอะได้รับการอบรมทั้งจากฮะนะผู้เป็นแม่ และจากการศึกษาในโรงเรียน แต่ความเป็นแม่ของฟุมิโอะนั้น ไม่ได้เกิดจากความเชื่อมั่นต่อหน้าที่ของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด จึงมีลักษณะของการเป็นแม่ที่มีความคิดสมัยใหม่ ตามแบบผู้หญิงยุคไทโซ โดยฟุมิโอะได้แสดงลักษณะของความเป็นแม่ 3 ประการ คือ

(1) แม่ที่ไม่เชื่อในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง

ฟุมิโอะรู้สึกต่อต้านการอบรมสั่งสอน และความเป็นแม่ของฮะนะ โดยมองว่าฮะนะเป็น

ผู้หญิงล้าหลัง ที่อุทิศตัวให้ครอบครัวจนไม่เหลือความเป็นตัวเอง ทำให้ฟุมิโอะและฮะนะต้องถกเถียงกันอยู่เสมอ ในการทะเลาะครั้งหนึ่งหลังจากที่ฮะนะไปพบคุณครูที่โรงเรียนของฟุมิโอะ เกี่ยวกับคุณครูทะมะระ ซึ่งถูกไล่ออก ฟุมิโอะโกรธฮะนะเป็นอย่างมาก จนถึงกับพูดว่า

“แม่เป็นคนทีล้าหลังอย่างสิ้นเชิง !

แม่ทำตัวเป็นศัตรูกับผู้หญิงญี่ปุ่นทุกคนด้วยการจำกัดอิสรภาพ ในฐานะที่เป็นเพศเดียวกัน มันเป็นเรื่องที่ยกโทษให้ไม่ได้ ถ้าแม่ไม่ใช่แม่ของหนูแล้วละก็.....”

(Ariyoshi, 1959: p.137)

ซึ่งฟุมิโอะไม่ได้ยึดถือในหน้าที่ของภรรยาและแม่แบบเดียวกับฮะนะ ดังที่ฟุมิโอะได้กล่าวกับโคะซะกุผู้เป็นอาที่บอกให้ฟุมิโอะมีจิตวิญญาณของความกล้าหาญเช่นเดียวกับฮะนะแม่ของเธอว่า

“จริงหรืออา ที่ว่าแม่กล้าหาญ หนูว่าแม่ไม่เคยเป็นตัวของตัวเอง และทำตามคำสั่งของพ่อเสมอ ตอนนี้แม่ก็กำลังนั่งขัดฟันให้ยายอยู่ หนูเพื่อที่จะต้องเห็นแม่ทำตามคำสั่งที่ไม่มีสิ้นสุดของยายด้วยความเคารพนบอบ อีกอย่างการเรียนของหนู มีแต่ชา ดอกไม้ แล้วก็ดนตรี เหมือนแม่ไม่เข้าใจว่าเราอยู่ในยุคใหม่แล้ว”

(Ariyoshi, 1959: p.155)

จากคำกล่าวของฟุมิโอะ จะเห็นได้ว่าฟุมิโอะไม่เห็นความสำคัญของแนวคิดภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด เนื่องจากในยุคไทโซ ความคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้หญิงเริ่มได้รับการสนับสนุน การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เปลี่ยนรูปแบบจากครอบครัวแบบเดิมไปเป็นครอบครัวแบบใหม่ที่มีการแบ่งหน้าที่การทำงาน ผู้หญิงแสวงหาอิสรภาพและความรักจากการเลือกคู่ครองเพื่อแต่งงาน มีการปฏิรูปการศึกษาสำหรับผู้หญิงจากอิทธิพลของประชาธิปไตยยุคไทโซ ดังนั้นด้วยลักษณะนิสัยของฟุมิโอะ ประกอบกับการ

เรียนภายในโรงเรียนที่มีคุณครูทุพพลภาพสอนเรื่องการเคารพสิทธิ ทำให้ฟูมิโอะเป็นแม่ที่ไม่เชื่อในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง

(2) แม่ที่เลี้ยงลูกโดยไม่ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคม

หลังจากแต่งงานฟูมิโอะได้ตั้งครุฑ ซึ่งฮะนะเห็นว่าฟูมิโอะควรกลับบ้านเพื่อคลอดลูกคนแรก และนำเครื่องรางไปเคารพศาลเจ้าเพื่อให้ช่วยคุ้มครองทารกตามความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา แต่ฟูมิโอะกลับมองว่าเป็นเรื่องไร้สาระและบอกกับฮะนะว่า ลูกของเธอจะปลอดภัยและสบายดีในโรงพยาบาล โดยบรรยายไว้ในจดหมายที่เขียนถึงฮะนะว่า

“หนูวางใจที่จะคลอดลูกของหนูในโรงพยาบาลสภากาชาดของญี่ปุ่น ที่อะโอะยะมะเซตตะเกกิ ซึ่งมีเครื่องมือทันสมัยและสิ่งอำนวยความสะดวก นี่คือนยุคสมัยใหม่ ดังนั้นหนูขอรับรองว่าได้โปรดอย่าให้ลูกของหนูต้องไปเกี่ยวข้องกับเรื่องทางไสยศาสตร์ตั้งแต่แรกเกิดเลย”

(Ariyoshi, 1959: p.224)

เห็นได้ว่าฟูมิโอะค่อนข้างต่อต้านความเชื่อหรือแนวคิดสมัยเก่าของสังคม โดยยืนอยู่บนพื้นฐานตามหลักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ นอกจากนี้ ฟูมิโอะไม่ได้บังคับหรือส่งเสริมให้ฮะนะโกะเรียนรู้อะไรเกี่ยวกับงานบ้านหรือการฝีมือ รวมไปถึงศิลปะต่างๆ ของญี่ปุ่น แต่ให้เข้าเรียนในสาขาวิชาที่ฮะนะโกะต้องการ ดังเช่นที่ฮะนะโกะบรรยายไว้ในจดหมายที่เขียนถึงฮะนะว่า

“ตอนนี้หนูเรียนในมหาวิทยาลัยสตรีโตเกียว ที่เดียวกับที่แม่เคยเรียน และเข้าเรียนในสาขาวิชาภาษาอังกฤษเช่นเดียวกัน แต่หนูมั่นใจว่าทัศนคติของหนูแตกต่างจากแม่เป็นอย่างมาก”

(Ariyoshi, 1959: p.316)

การเรียนในมหาวิทยาลัยของฮะนะโกะเป็นไปเพื่อหาความรู้ แสดงให้เห็นว่าฟูมิโอะไม่ได้ต้องการให้ฮะนะโกะเรียนเพื่อเป็นเจ้าสาว หรือเป็นภรรยาและแม่เหมือนฮะนะ ซึ่งไม่เป็นไปตามหน้าที่ที่สังคมคาดหวังจากผู้หญิง

(3) แม่ที่ทำตามความต้องการของตนเอง

ฟูมิโอะนั้นทำตามความต้องการของตนเองมาตั้งแต่เด็ก และยังมีอิสระมากขึ้นเมื่อเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียว ฮะนะมักจะบ่นอยู่เสมอเรื่องการใช้จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่ายของฟูมิโอะ โดยในจดหมายฟูมิโอะจะเขียนถึงสิ่งของที่ต้องการและราคา แล้วรวมยอดเงินทั้งหมดที่ต้องการเพื่อให้ฮะนะส่งเงินไปให้ นอกจากนี้การแต่งงานของฟูมิโอะนั้นไม่ได้เกิดจากความเห็นชอบของบิดามารดาแต่ต้น คนที่ฟูมิโอะเลือกที่จะแต่งงานด้วยคือเอะอิจิเพื่อนสนิทของทะชะกิ ลูกเขยคนหนึ่งของฮะนะ โดยฮะนะได้รับจดหมายจากฟูมิโอะ ซึ่งอะริโยะชิบรรยายเอาไว้ว่า

“ในจดหมายสามหน้ากระดาษนั้นปรากฏคำอยู่ระหว่างข้อความได้แก่ ความน่าเบื่อในแต่ละวัน, อิสระที่จะรัก, อิสระที่จะแต่งงาน, ยุคใหม่, และความชอบแบบหนุ่มสาว และระหว่างคำพวกนั้นก็ปรากฏชื่อของฮะรุมิ เอะอิจิ”

(Ariyoshi, 1959: p.204)

จดหมายดังกล่าวจึงเห็นได้ถึงการทำตามความต้องการของตนเอง โดยฟูมิโอะเชื่อในอิสระและสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงในการเลือกคู่ครอง และเมื่อฟูมิโอะเป็นแม่แล้วก็ยังคงไม่เปลี่ยนการดำเนินชีวิต โดยฮะนะกล่าวถึงความกังวลเรื่องการใช้เงินของฟูมิโอะภายหลังจากแต่งงานและย้ายตามเอะอิจิไปต่างประเทศไว้ว่า

“ฮะนะโกะรู้สึกไม่ดีที่ฟูมิโอะและครอบครัว
ใช้เงินหมดไปกับสินค้าและของขวัญราคาแพง ชุดของ
ฟูมิโอะเลียนแบบมาจากคาร่า โบว์ นักแสดงหญิง
ชาวอเมริกัน ทำให้ดูเหมือนหญิงสาวญี่ปุ่นยุคใหม่”

(Ariyoshi, 1959: p.237)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้จะมีครอบครัว
แล้วฟูมิโอะก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงนิสัยของตนเอง
โดยไม่อดกลั้นต่อความต้องการของตน และไม่ได้มี
การวางแผนทั้งเรื่องการใช้เงิน และเรื่องค่าใช้จ่ายของ
ครอบครัว

8.3 ฮะนะโกะ

ฮะนะโกะเป็นตัวละครหญิงที่ยังไม่มี
ครอบครัว จึงไม่อาจเห็นถึงความเป็นแม่ได้ แต่จาก
เรื่องราวภายในวรรณกรรมและถ้อยคำสนทนา
ระหว่างฮะนะโกะกับฮะนะ ในตอนที่ฮะนะได้กล่าว
กับฮะนะโกะเกี่ยวกับการแต่งงานไว้ว่า

“ฮะนะโกะ หนูอายุเท่าไรแล้วตอนนี้ 27 ปี
แล้วหรือ หนูควรเริ่มมองหาคนที่จะมาเป็นสามีได้
แล้ว ผู้หญิงไม่ควรเป็นผู้หญิงที่ทำแต่งานและปฏิเสธ
การแต่งงานนะ”

“ถ้าอย่างนั้น หนูจะไม่ต่อต้านเรื่องการ
แต่งงานค่ะ” ฮะนะโกะตอบ

(Ariyoshi, 1959: p.324)

เห็นได้ว่าฮะนะยังคงให้ความสำคัญต่อการ
เป็นภรรยาและแม่ และฮะนะโกะก็ไม่ได้ปฏิเสธความ
คิดนั้น โดยฮะนะโกะต้องการที่จะแต่งงานเพื่อเป็น
ภรรยาและแม่ อีกทั้งขณะที่ใช้ชีวิตอยู่กับฮะนะผู้เป็น
ยาย ฮะนะโกะรู้สึกโหยหาความเป็นครอบครัว และ
กล่าวกับฮะนะว่าตนเองไม่ได้รู้สึกต่อต้านฮะนะ
เหมือนฟูมิโอะแม่ของตน ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งใน
จดหมายที่ฮะนะโกะเขียนถึงฮะนะ ในขณะที่เรียน
มหาวิทยาลัยว่า

“หนูนึกถึงพันธะระหว่างเรา ความเป็น
ครอบครัวได้ถ่ายทอดจากยายมาสู่แม่ และจากแม่มา
สู่หนู อย่าหัวเราะนะ ถ้าหนูจะบอกว่า วันหนึ่งหนูจะ
แต่งงานและมีลูกสาว แต่หนูนึกภาพไม่ออกถ้าลูกสาว
ของหนูจะต่อต้านหนู และให้ความเคารพยำของ
ตัวเองด้วยความรัก”

(Ariyoshi, 1959: p.316-317)

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะดำเนิน
ความเป็นครอบครัวแบบฮะนะ ผู้หญิงที่ได้รับการ
อบรมสั่งสอนในเรื่องการประพฤติตนภายใต้ความ
สัมพันธ์แบบครอบครัวดั้งเดิม การอุทิศตัวเพื่อ
ครอบครัวของฮะนะจึงเป็นการสร้างแรงบันดาลใจต่อ
การดำเนินชีวิตครอบครัวในอนาคตของฮะนะโกะ

9. สรุป

การถ่ายทอดเรื่องราวในวรรณกรรมเรื่อง
คิโนะกะวะนั้น อะริโยะชิได้สร้างภาพตัวละครเอก
หญิงฮะนะจากคุณยายของตนเอง ยึดเอาแบบอย่าง
ตัวละครฟูมิโอะจากการดาซึ่งอยู่ในครอบครัวนักการ
เมือง และตัวละครฮะนะโกะก็คืออะริโยะชิที่บิดา
มารดาพาไปใช้ชีวิตอยู่ที่ต่างประเทศในวัยเด็กและ
เติบโตอยู่ในช่วงยุคสมัยโชวะของญี่ปุ่น

โดยทั้งฮะนะ ฟูมิโอะ และฮะนะโกะ
ต่างก็ได้เรียนรู้ความเป็นแม่ทั้งจากที่บ้านผ่านความ
สัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว และจากทางโรงเรียน
ที่มีการเรียนการสอนโดยยึดหลักภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด
เป็นพื้นฐาน อันเป็นการสร้างความเป็นแม่จากความ
คาดหวังของสังคม ซึ่งแต่ละยุคสมัยการศึกษาเพื่อ
เป็นแม่ได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาไป ในยุคเมจิยังคง
เป็นการศึกษาเพื่อนเน้นการสร้างให้ผู้หญิงมีความเป็น
แม่ที่ต้องเลี้ยงดูบุตร เป็นภรรยาที่ต้องดูแลสามีและ
ทำหน้าที่ในการดำเนินความเป็นครอบครัวให้สมบูรณ์
ไม่ขาดตกบกพร่องตามที่สังคมคาดหวัง ผู้หญิงเข้ารับ

การศึกษาไม่ใช่เพื่อการพัฒนาตนเอง ดังเช่นฮะนะที่ถึงแม้จะได้รับการศึกษาทั้งจากโรงเรียนและจากผู้เป็นยาย ก็ไม่ได้เป็นไปเพื่อประกอบอาชีพอื่นใด แต่เพื่อเตรียมตัวสำหรับการแต่งงาน ความเป็นแม่ของฮะนะจึงหมายถึงการทรมานและเสียสละเพื่อลูกและครอบครัว โดยเลือกที่จะเก็บความต้องการของตนเองไว้ภายใน และฮะนะก็ต้องการที่จะอบรมให้บุตรสาวของตนมีความพร้อมต่อการเป็นภรรยาและแม่ด้วยเช่นเดียวกัน

ต่อมาในยุคโทโซ เมื่อสังคมเปลี่ยน การศึกษาสำหรับผู้หญิงเริ่มปรับเปลี่ยน แม้ว่ายังคงใช้แนวคิดภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด แต่ก็ไม่ได้เน้นการศึกษาเพื่อความเป็นแม่เพียงอย่างเดียว ยังเป็นไปเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของผู้หญิงนอกเหนือจากการเป็นแม่บ้าน ดังเช่นฟูมิโอะที่ถึงแม้จะทำหน้าที่ของแม่ภายในครอบครัว แต่การเลี้ยงลูกหรือดูแลสามีไม่ใช่หลักสำคัญที่สุดเพียงประการเดียว ยังมีชีวิตอิสระในสังคมภายนอกบ้านด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเล่นกีฬา

การสังสรรค์ หรือการเดินจับจ่ายซื้อของแบบผู้หญิงยุคใหม่ของโทโซ ซึ่งสำหรับฟูมิโอะแล้วการอุทิศตนเพื่อครอบครัวของฮะนะเป็นเรื่องที่ล้ำสมัยสำหรับผู้หญิง

เมื่อดำเนินมาถึงยุคโซวะ ซึ่งเป็นช่วงของฮะนะโกะ สังคมได้คลายความคาดหวังต่อหน้าที่ของผู้หญิง เนื้อหาของการศึกษาสำหรับผู้หญิงจึงไม่ได้เน้นบทบาทหน้าที่ของการเป็นแม่ แต่เน้นให้ความรู้เพื่อการดูแลลูกที่ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ ดังเช่นที่ฟูมิโอะไม่ได้บังคับหรือวางแนวทางการศึกษาให้ฮะนะโกะเรียนการเป็นแม่บ้านหรือปลูกฝังความเป็นแม่ที่ต้องทำเพื่อครอบครัว โดยให้ฮะนะโกะเข้าเรียนมหาวิทยาลัยในสาขาวิชาภาษาอังกฤษตามทีเลือก แต่จากการใช้ชีวิตร่วมกับฮะนะผู้เป็นยายและการโยกหาความเป็นครอบครัว เป็นการสร้างแรงบันดาลใจต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวในอนาคตของฮะนะโกะ

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] Ariyoshi, Sawako. (1959). 『紀ノ川』. 新潮社.
- [2] Ariyoshi, Sawako. (2000). 「伝統美の目覚め/父恋い酒」. 『有吉佐和子(作家自伝109)』. 日本図書センター.
- [3] Fujita, Mariko. (1989). “It’s All Mother’s Fault”: Childcare and the Socialization of Working Mothers in Japan. *The Journal of Japanese Studies*, Vol. 15, No. 1: p. 67-91.
- [4] Greer Litton Fox. (1980). The Mother-Adolescent Daughter Relationship as a Sexual Socialization Structure. *National Council on Family Relations*, Vol. 29, No. 1, pp. 21-28.
- [5] Iwatani, Daishi. (1970). 「評伝的解説＜有吉佐和子＞」 足立巻一他編. 有吉佐和子・瀬戸内晴美集. 現代日本の文学49. 学習研究社.
- [6] Janeke van Mens-Verhulst, Karlein Schreurs and Liesbeth Woertman. (1993). *Daughter-ing and Mothering: Female Subjectivity Reanalysed*. Routledge, Newyork.
- [7] Koyama, Shizuko. (1991). 『良妻賢母という規範』. 第1版. 勁草書房.
- [8] Miyano, Maoko. (2016). 「母性と幸福—自己として、女性として生きる」. 社会と倫理 第31号.
- [9] Miyauchi, Junko (ed). (1995). 『有吉佐和子・新潮日本文学アルバム71』. 新潮社.
- [10] Niwa, Akiko and Tomiko, Yoda. (1993). The Formation of the Myth of Motherhood in Japan. *U.S.-Japan Women’s Journal*, English Supplement No. 4: pp. 70-82.
- [11] Ruth Benedict. (1946). *The Chrysanthemum and The Sword*. Houghton Mifflin Co., Boston. Translated by Matsuji, Hasegawa. (1967). 『菊と刀—日本文化の型—』. 社会思想社, 東京.
- [12] Sandaya, Hikaru. (1932). Motherhood Education in Japan. *Childhood Education Journal*, Vol. 8, Issue 5: p. 256-258.
- [13] Tsuchida, Youko. (2014). 「公立高等女学校にみるジェンダー秩序と階層構造 学校・生徒・メディアのダイナミズム」. 『MINERVA 社会学叢書 45』.
- [14] Yagi, Kimiko. (1986). 「母性イデオロギー考」. 『城西大学女子短期大学部紀要』. 3(1): pp.45-56.
- [15] Yoshida, Akiko. (2017). *Unmarried Women in Japan: The drift into singlehood*. Routledge, Newyork.

พันธุ์พิชญ์ ปัญญาฟู

หน่วยงานผู้แต่ง : นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Phanphitchaya Panyafu

Affiliation : Master student, Japanese studies, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Corresponding e-mail : nongmee@hotmail.com